

PISA

Gelegen aan de monding van de Arno is Pisa een middelgrote stad. Met iets meer dan 100.000 inwoners, een doorsnee provincie-hoofdplaats.

Toch is ze één van de traditionele reisdoelen van wie door Italië toert. Dit dankt ze in de allereerste plaats aan haar scheve toren, en de andere Romaanse monumenten in de buurt.

Ons bezoek zal zich beperken tot de Piazza del Duomo, ook de Piazza dei Miracoli genoemd, het meest homogene en originele architecturale complex van de romaanse bouwkunst in Toscane.

Dat is op zich geen schande, maar om ons niet voor "Amerikaanse" toeristen te laten doorgaan, mogen we niet vergeten dat de stad meer te bieden heeft, en dat je voor een wat grondiger kennismaking al vlug enkele dagen zoet bent. Maar die bedenking zal je gedurende heel de reis moeten maken!

Wat wij "kunst" noemen gaat hand in hand met economische welvaart: er moet geld zijn, ook om de Heer te loven in marmer, brons of kleur!

"Kunst" wordt origineel, de moeite van het bezoeken waard, als die periode van economische bloei komt op het ogenblik dat de (wijde) omgeving uit een lange periode van stagnatie of achteruitgang komt, en er persoonlijkheden aanwezig zijn met de nodige vaardigheid en visie.

Dat was voor Pisa het geval rond het jaar 1.000.

Tevoren was de geschiedenis en ontwikkeling van Pisa niet zo verschillend van die van de (verre) omgeving. De oudste nederzettingssporen gaan terug tot de eerste helft van het eerste millennium vóór Chr. Maar men weet niet of het een Griekse vestiging was in Ligurisch gebied, dan wel een autochtoon Ligurische stad.

Hoe dan ook, in de 5de eeuw v. Chr. werd ze Etruskisch en in de vroege 2de eeuw v. Chr. Romeins. Onder keizer Augustus werd de "colonia Julia obsequens" uitgebouwd tot de voornaamste

PIAZZA DEI MIRACOLI

Op een op het eerste gezicht wat vreemde plaats (helemaal aan de rand van de oude stad, tegen een goed bewaarde strook van de oude stadsmuren), en in een context die meer heeft van een Engelse "green" dan van een Italiaans stadsplein, sta je voor één van de meest indrukwekkende architecturale

DOOPKAPEL (BATTISTERO):

Het eerste gebouw van deze piazza is de ronde, romaanse doopkapel. Het is een imposante constructie van 55 m. hoog en met een diameter van 35,5 m.

Met de bouw ervan werd begonnen in 1152 en pas in 1365 werd er, na enkele langdurige onderbrekingen, de laatste hand aan gelegd. (Laat-) romaans begonnen dus, en (laat-) gotisch beëindigd. De **buitenzijde** is horizontaal geleed in 3 verdiepingen en een koepel met een wat rare tamboer.

militaire haven in het Westelijk Middellandse-Zeegebied.

Vanuit deze traditie en de toch nooit helemaal verloren gegane infrastructuur, werd Pisa in de 9de -10de eeuw het centrum van waaruit de indamming van de Saraceense opmars in dit deel van W.-Europa werd georganiseerd.

In de 11de eeuw werd Pisa een vrije republiek, die volledig naar de zee georiënteerd was, en die in de late 12de - vroege 13de eeuw een heuse koloniale mogendheid was. Op het hoogtepunt van haar macht stonden Sardinië en Corsica goeddeels onder haar invloed, had ze die andere zeerepubliek Amalfi uitgeschakeld, en had ze (o.a. door een belangrijke bijdrage aan de 1° kruistocht) handelsnederzettingen in heel het Oostelijk Middellandse-Zeegebied. Het is dan ook in deze periode dat de eigen Pisaanse stijl tot volle ontplooiing komt.

Maar van dan af gaat het achteruit: er zijn kapers op de kust. Op zee moet ze stilaan wijken voor de groeiende invloed van Genua, en in haar hinterland laaien oude twisten op met eerst Lucca en later Firenze. Als daar nog interne onenigheid over de te voeren politiek - de Paus of de Keizer steunen - bovenop komt, is de teloorgang onvermijdelijk. In 1406 wordt de stad door de Florentijnen ingenomen.

Van dan af is haar geschiedenis een onderdeel van de door de Medici's geleide staat.

In de meest recente geschiedenis moet nog gewezen worden op de zware bombardementen die de stad tijdens de jongste wereldoorlog te verduren kreeg. Er vielen duizenden slachtoffers en er was een enorme schade, ook aan kunsthistorisch belangrijke gebouwen, o.m. aan het Camposanto op het Domplein.

complexen van de Middeleeuwen. Doordat de 4 "onderdelen" losstaande gebouwen zijn krijgen ze elk de aandacht die ze verdienen, ook al wordt de "show" natuurlijk in de eerste plaats gestolen door de scheve toren.

De (lombardisch-) gotische invloed kan je herkennen aan de pinakels en "pijlen" op de 2de en 3de verdieping, versierd met bustes en beelden uit het atelier van Nicola en Giovanni Pisano. Nicola "van Pisa" (hoewel sommigen beweren dat hij uit Z.-Italië afkomstig was) (ca1220 - ca 1280) en zijn zoon Giovanni (ca 1245 - ca 1315) zijn de eersten (en niet de minste!) van een lange rij beeldhouwers als Arnolfo di Cambio, Jacopo della Quercia, Donatello, Michelangelo, Giulio Romano, Bernini, Canova En zij hebben, in de 13de en 14de eeuw al, de vanzelfsprekende vaardigheid die sprak uit de

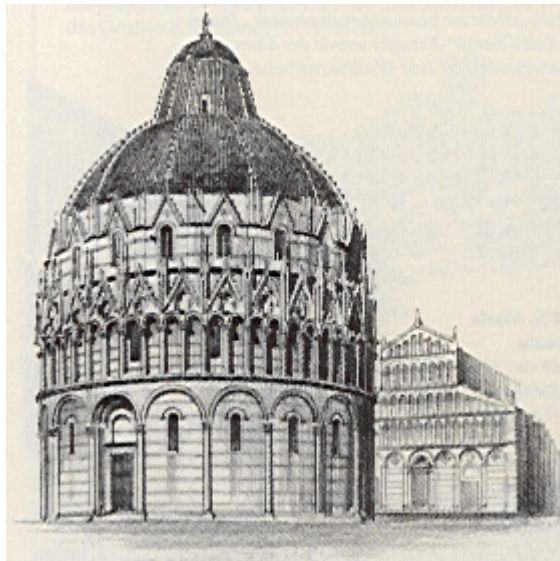
antieke beelden en sarcofagen, die sinds de Let verder ook op de donkere marmerstrepen, die ervoor zorgen dat de muur niet eentonig wit is. Je vindt dit trouwens, zowel binnen als buiten, in alle monumenten op deze piazza.

Het **portaal** naar de Dom is de hoofdingang. De reliëfs op de stijlen tonen o.a. scènes uit het leven van Sint Jan-de-Doper en de maanden. Het beeld in de lunet is een copie van een Madonna van Giovanni Pisano.

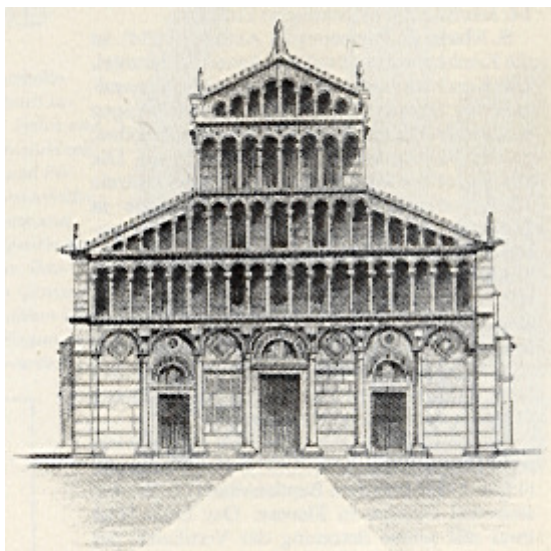
Het **interieur** wordt door een reeks van zuilen, die met 4 pijlers alterneren, opgedeeld in een "ronde" middenbeuk en zijbeuk, waarboven een open galerij is uitgewerkt.

oudheid over heel Toscane verspreid waren
Centraal staat de **doopvont**, op een verhoog van 3 treden. De grote achthoekige kuip, bedoeld voor dopen door onderdompeling, heeft ook 4 kleinere kuipen voor kinderen. Het beeld van Sint Jan is modern.

Maar de grootste aandacht gaat naar de **preekstoel**, door Nicola Pisano hier geplaatst in 1260. Deze zeshoekige preekstoel steunt op 7 pijlers en is bijzonder fraai versierd met beeldhouwwerk. Op de panelen: de Geboorte, de Aanbidding van de Wijzen, de Opdracht in de Tempel, de Kruisiging, het Laatste Oordeel. In de bogen: Profeten; tegen de pilasters: Deugden.

KATHEDRAAL (DUOMO):

Deze kerk is het oudste bouwwerk op de Piazza dei Miracoli, en één van de belangrijkste romaanse gebouwen in Italië. De bouw ervan begon in 1064 (na een rooftocht van de Pisaanse vloot in het toen nog musulmaanse Palermo) naar plannen van Buschetto. Hoewel de werken pas in de loop van de 13e E. beëindigd werden vertoont ze toch een merkwaardige eenheid, en is ze de meest voldragen uiting van de eigen Pisaanse stijl.

Het **grondplan** is een latijns kruis. Dat is op dat ogenblik in Italië, waar het basilicale schema veel langer is toegepast dan in het Noorden, helemaal niet vanzelfsprekend. Toch is het driebeukige dwarschip smaller dan het vijfbeukige lengteschip van de kerk. Je ziet de gevolgen daarvan in de koepel: hij is niet rond maar ellipsvormig.

De **voorgevel** is erg levendig door de open loggia's die voor diepte en schaduwwerking zorgen. Ook in het benedenvlak zorgt deze zuivere boogvorm voor dezelfde ritmiek, en worden de portalen erdoor omkaderd. Verder is de versiering in hoofdzaak geometrisch met Romeinse, Byzantijnse en zelfs Arabische invloeden. Ook op de zijgevels, en vooral in de absiden, vind je deze geometrische versiering terug. Er is hoger al gewezen op het effect van de donkere marmarstroken in de buiten- en binnenmuren.

De bronzen **portalen** stellen scènes voor uit het leven van Maria (centraal) en de Verlosser (aan de zijanten). Na de brand van 1595 werden de oorspronkelijke bronzen panelen van Bonanno Pisano (1186) hermaakt in het atelier van Giambologna.

Wél bewaard zijn de panelen van de zgn. **porta di S. Ranieri**, de gebruikelijke toegangsdeur tot de Dom in de rechterzijabsis (tegenover de toren). Ook die zijn het werk van Bonanno Pisano en stellen, nu in een zuivere Romaanse stijl, scènes uit het leven van de Verlosser voor.

Het **interieur** is weids, klaar en levendig. Meer nog dan buiten valt de afwisseling tussen lichte en donkere strepen op, en illustreren ze de voorkeur van de zuiderse architecten (in de beste klassieke traditie!) voor de horizontale lijn.

De beste plaats om de ruimteindruk volledig in je op te nemen, is de achterwand van de voorgevel. Dan staan de granieten monolitische zuilen met hun Corinthische kapitelen mooi in de rij. Zij dragen ronde bogen die door een kroonlijst worden gescheiden van een tweede, kleinere, en meer levendige reeks van zuiltjes en pilaren. Daarachter ligt een matroneum (een "vrouwengalerij"), dat trouwens heel de kerk rond loopt. Vandaar zie je ook één van de weinige gotische invloeden in deze kerk (de spitsboog vóór de koepel), het

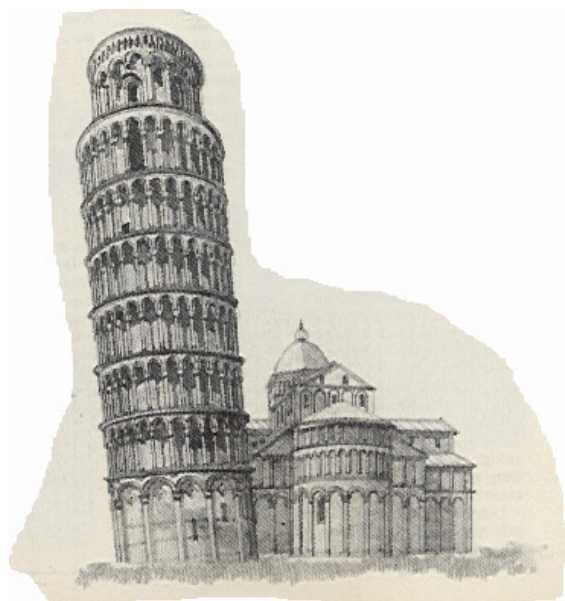
indrukwekkende "cassetten"-plafond en de absis waarin Christus haast op een Byzantijnse manier is afgebeeld. Vandaar tenslotte zie je ook de fameuze lichter hangen, die Galilei (een geboren "Pisano"!) het inzicht zou bijgebracht hebben dat de aarde rond de zon draait.

Zoals in alle grote (en vaak ook kleinere) historische kerken zijn hier verder in de loop der eeuwen talloze kunstenaars aan het werk geweest, en leidt een opsomming van wat je in de onderscheiden kapellen van wie kan zien, noodzakelijk tot een indigestie. We beperken ons hier dan ook tot één kunstwerk, maar dat is er dan ook één van formaat: de **preekstoel** van Giovanni Pisano (1302-1311).

Met de herinnering aan de 50 jaar oudere preekstoel in de Doopkapel in het achterhoofd heb je hier een mooie illustratie van het verschil tussen de Romaanse en Gotische kunst, die ondertussen (weliswaar "à l'italienne") in Italië was doorgedrongen. De erg dynamische, ja zelfs dramatische voorstelling hier contrasteert sterk met de meer ingetogen, "vrome" voorstelling in de doopkapel.

Op 11 steunpunten - deels zuilen, deels beelden (let vooral op de groep van de 4 kardinale deugden: de kracht, de rechtvaardigheid, de gematigdheid en de voorzichtigheid, en op de centrale steun met het trivium en het quadrivium) - rust de eigenlijke, zo goed als ronde, preekstoel. Op de panelen heb je, te beginnen vanaf de zuil, de volgende scènes: de Geboorte van Sint Jan-de-Doper; Maria-boodschap; het Bezoek van Maria aan Elisabeth; de Geboorte van Jezus en de Aankondiging aan de Herders; de Aanbidding van de Wijzen; de Opdracht in de Tempel en de Vlucht naar Egypte; de Moord op de Onschuldige Kinderen; de Judaskus en het Lijden van Christus; de Kruisiging; de Uitverkorenen en de Verdoemden.

TOREN (CAMPANILE):

Pisa

De scheve toren van Pisa, hét symbool van Pisa, is een begrip. Door niet om te vallen lijkt hij inderdaad de wetten van de fysica te tarten. Hij staat momenteel 2,27 m. uit het lood, en, wat erger is, zakt nog steeds ca 1 mm. per jaar verder. Sinds mensenheugenis werd dan ook gezocht zowel de redenen van dat overhellen en naar mogelijke remedies daartegen. Het probleem is inderdaad niet nieuw: al tijdens de bouw (begonnen in 1173 door Bonanno Pisano) is hij beginnen over te hellen, en toen men aan de 3de verdieping voorbij was, hebben de werken 90 jaar stil gelegen. Pas in de 14de eeuw zijn de klokken erin gehangen. Op zich is een scheve toren niet zo bijzonder: in Bologna bijv. staan er 2 naast mekaar, en in Venetië vallen de gebouwen die niét scheef staan op! Het bijzondere aan deze toren is niet enkel dat hij scheef is, maar ook dat hij mooi is.

Met zijn open loggia's, zijn gesloten bogen op het gelijkvloers en zijn geometrische versieringen past hij perfect bij de Dom en de Doopkapel. En met zijn hoogte van 55 m. is hij maar 1 m. hoger dan de koepel van de Dom, en even hoog als de Doopkapel.

KERKHOF (CAMPOSANTO):

Aan de Noordkant wordt de Piazza afgesloten door een lange wit-marmeren muur. Het "streepjesmotief" van de andere monumenten ontbreekt, maar er zijn dezelfde blinde bogen, die in dit geval door platte lesenen worden gedragen.

Dit is een buitenmuur van het monumentale kerkhof waarvan de bouw in de late 13de eeuw door de architect Giovanni di Simone begonnen is, en dat, zoals de andere monumenten hier, pas enkele eeuwen later afgewerkt was.

Een kerkhof was er al eerder. Men beweert zelfs dat de plaatselijke aartsbisschop in 1202 enkele scheepsladingen aarde van de heuvel van Golgotha had laten meebrengen na een kruistocht. Die aarde had, zo geloofde men, de kracht om een lijk in 24 u. tot een skelet te herleiden ...

Met deze monumentale constructie wilde men ook wat orde brengen in de blijkbaar nogal chaotische manier waarop de adellijke families her en der rond de kerk grafmonumenten oprichtten.

Binnenin heeft hij de vorm van een cilindrische put. Via een spiraalvormige trap van 294 treden kan je (als dat mag ...) het bovenste terras bereiken, waar de klokken hangen, en waar Galileo zijn experimenten hield. Het uitzicht is schitterend!

Geleidelijk groeide dit kerkhof uit tot een waar museum (een beetje zoals dat met historische kerken het geval is geweest), waar oude sculpturen en grafmonumenten van elders in de stad bijeengebracht werden, en waar beeldhouwers en schilders steeds nieuwe opdrachten kregen van rijke families.

Maar toen bij de hevige gevechten van 27 juli 1944 het dak vuur vatte, smolten de loden platen die erop lagen, en werden de fresco's zwaar beschadigd en deels vernield. De restauratiewerken zijn nog steeds bezig, en de meeste werken hebben hun oorspronkelijke plaats nog niet terug.

Toch is een bezoek aan dit merkwaardige kerkhof erg suggestief. Op heelwat plaatsen zal je daarbij sporen zien van zgn. "sinopiën", de tekeningen die door de schilders gemaakt werden op de muur vóór ze met de bepleistering en het schilderwerk "al fresco" startten. Aan de overkant van de piazza is hiervoor trouwens een apart museum ingericht.